

Türkiye Cumhuriyeti'nin Üretimi ve Ticaretiyle Dünyada En Önde Yer Alan Mahsulü: Fındık (1923-1950)

Nadir Yurtoğlu*

ORCID: 0000-0001-7478-3149

Öz

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1950'ye kadar olan dönemde Türkiye'de fındık üretimi ve ihracatı ile bunun ekonomiye olan yansımaları makalenin konusunu teşkil etmektedir. Çalışma, Cumhuriyetin ilk döneminde fındık üretimi ve ticareti (1923-1950) ile sınırlandırılarak tek dönem dâhilinde ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde fındık üretimi ve ticaretinin ekonomiye olan yansımaları sayısal veriler ışığında değerlendirilmiştir. Çalışmanın kaynak materyalini, Başkanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri, resmi yayınlardan; Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Ceridesi, kanunlar ve tutanak dergileri, Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi ve dönemin süreli yayınları arasında bulunan tarım ve ekonomi dergilerinin makaleleri oluşturmaktadır. Konu incelenirken, dönemin Türkiye'si ile dünyanın fındık üretimi ve ticareti alanında yaşanan gelişmeleri göz önüne alınarak gerekli değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Çalışmada elde edilen sonuç şudur: Cumhuriyetin ilanından hemen sonra çıkarılan 6 Şubat 1924 tarih ve 407 sayılı Kanun ile Giresun, Ordu ve Trabzon'dan sonra Rize ve Artvin'in Borçka kazası da fındık üretim kapsamına alınmıştır. Akabinde beş kooperatifin birleşmesiyle 28 Temmuz 1938'de kurulan Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (FİSKOBİRLİK) sayesinde fındık fiyatları istikrara kavuşmuştur. Fındık ihracatının denetimine dair çıkarılan tüzüklerle de fındığın standardizasyonuna özen gösterilmiştir. Gerçekleştirilen bu çalışmalara ülkenin iklim ve arazi imkânlarının elverişliliğinin de dâhil edilmesiyle fındığın yetiştirme alanı, üretimi ve ihracatı artarak dünyada ilk sıraya yerini almasıyla milli ekonomiye önemli katkılar sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fiskobirlik, Tombul Fındık, Giresun, Fındık Üretimi, Fındık İhracatı

Gönderme Tarihi: 10/11/2018

Kabul Tarihi:10/12/2018

* Dr. Öğretim Üyesi, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, E- Posta: nyurtoğlu@kastamonu.edu.tr.

The Worldwide Top Product of the Republic of Turkey in Terms of Production and Trade: Hazelnut (1923-1950)

Abstract

This study deals with hazelnut production and export in Turkey from the early years of the Republic to 1950 and their reflections on economy. The study is limited to and addressed in a single period: hazelnut production and trade in the early period of the Republic (1923-1950). The reflections of hazelnut production and trade in the Republic of Turkey on economy have been evaluated based on numeric data. The source materials of the study are Presidency Republic archive documents and official publications such as Grand National Assembly of Turkey (TBMM) proceedings of memorandum, laws, journals of official reports, Republic of Turkey official gazette, and articles from agriculture and economy magazines of the period. The relevant evaluations have been made considering the developments in hazelnut production and trade in Turkey and in the world in that period. The study has found out that Rize and Borçka district of Artvin were included in the coverage area of hazelnut production after Giresun, Ordu, and Trabzon pursuant to the law dated 6 February 1924 and numbered 407, which was introduced immediately after the proclamation of the Republic. Hazelnut prices firmed thanks to Hazelnut Agriculture Sales Cooperatives Union (FISKOBIRLIK), which was established on 28 July 1938 with the merger of five cooperatives. Attention was paid to the standardization of hazelnut through regulations concerning the inspection of hazelnut export. The convenience of Turkey's climate and land conditions for hazelnut production besides the above-mentioned efforts increased the cultivation area, production, and export of hazelnut and made it rank first in the world, thereby making considerable contributions to the national economy.

Keywords: Fiskobirlik, Plump hazelnut, Giresun, Hazelnut production, Hazelnut export

Received Date: 10/11/2018

Accepted Date: 10/12/2018

**ФУНДУК: ОДНО ИЗ ЛИДИРУЮЩИХ МЕСТ В МИРЕ
ПРИНАДЛЕЖАЮЩИЙ ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ ПО
ПРОИЗВОДСТВУ И ПРОДАЖЕ (1923-1950)**

Резюме

Темой статьи является производство и экспорт фундука, ее влияние на экономику Турции с первых лет Республики до 1950-х годов. Исследование ограничено производством и торговлей лесными орехами (1923-1950) в начальном периоде Республики. Производство и экспорт фундука в Турецкой Республике, ее влияние на экономику Турции представлено по статистическими отчетами. Источниками для исследования выбраны Документы Республиканского Государственного Архива, из официальных публикации; бюллетени Великого Национального Собрания Турции (ВНСТ), законы и записные журналы, статьи из Официального Вестника Турецкой Республики, из журналов по сельскому хозяйства и экономики того периода периодического издания. В разработке темы рассмотрены и проанализированы данные по производству фундука и торговли в мировом масштабе, контракты Турции с мировыми производителями того периода. Результаты, полученные в этом исследовании: В соответствии с Законом № 407 от 6 февраля 1924 года, изданным сразу после провозглашения Республики, Гиресун, Орду и Трабзон, а после и провинция Борчка региона Ризы и Артвина были включены в сферу производства лесных орехов. После слияния пяти кооперативов 28 июля 1938-го года был создан Кооперативный Союз Производства и Продажи Фундука (Fiskobirlik), в результате этого цены на фундук стабилизировались. Для экспорта фундука были приняты соответствующие нормы. После всех этих принятых мер, также на почве благоприятных климатических и земельных ресурсов страны, площадь выращивания, производства и экспорта лесных орехов вышла на первое место в мире и внесла значительный вклад в национальную экономику.

Ключевые слова: Фискобирлик, Крупные орехи, Гиресун, Производство лесных орехов, Экспорт лесных орехов

Получено: 10/11/2018

Принято: 10/12/2018

Giriş

Eski ve Orta Çağlarda Fındık

Yapılan araştırmalar neticesinde fındığın menşei Asya olup buradan İran'a, akabinde de Trabzon'a getirildiği tespit edilmiştir.¹ Daha sonra Giresun ve Trabzon çevresinden Edremit ve Ayvalık havalisine Yunanlılar tarafından götürülen fındığın, Arapların istila dönemlerinde Sicilya Adası ve İspanya'ya taşındığı belirlenmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak fındığın Asya'dan Avrupa'ya intikal ettiği tahmin edilmektedir.²

Fındık sözcüğü, Antik Çağda Karadeniz'in adı olan *Pont Exinus*'tan türetilen *pontik* kelimesinden gelmektedir. Pontos kıyılarından getirildiği için, fındığa *Pontos cevizi* denilmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesinden Avrupa, Akdeniz ve Ortadoğu'ya yayıldığı için fındık, adını da bu coğrafyalara taşımıştır. Fındık kültürünün Türkler arasında yayılması ise üç dönem halinde gerçekleşmiştir. Türklerin Orta Asya'da kaldıkları sürede fındığa *kosık* ya da *kosuk* adını verdikleri birinci dönem; Batı Türklerinin fındık için *Çitlevük* sözünü kullandıkları ikinci dönem; Anadolu Türklerinin fındığı *bunduk* ve bu kelimenin değişikliğe uğrayarak fındık şekline dönüştüğü üçüncü dönemdir.³

Fındık ağacından bahseden en eski Türk kaynaklarından biri olan Uygur Destanı'nın İran varyatında: “*Tula ve Selenga ırmaklarının birleştiği yerde bir kayın ve fındık ağacı arasında bulunan bir dağ kabardı ve yarıldı. İçinden beş çocuk çıktı.*” ifadeleri yer almaktadır. Ünlü Türk Bilgini İbni Sina (980-1037) X. yüzyılda kaleme aldığı *El Kanun Fi't-Tıbb* adlı eserinde fındıktan çeşitli hastalıklarda kullanılan bir ilaç olarak bahsetmektedir. Yine XVII. yüzyılda yaşayan Evliya Çelebi, Trabzon bölgesine yaptığı bir seyahatte “*Dağlarında taşlarında cümle ormanları fındıklıktır*” diye bahsetmektedir. Fındığın uluslararası ticaret malı olarak satışını gösteren ilk yazılı belgesi 1403 yılına rastlamaktadır. Bu belge İspanya Kralı III. Henri tarafından Semerkant'ta bulunan Timur'a (1336-1405) elçi olarak gönderilen Ruy Gonzales de Clavijo'nun *Timur Devrinde Kadisten Semerkant'a Seyahat*, adlı eserinde yer almaktadır. Elçi, İspanya'ya dönerken 17 Eylül 1403'de Kaptanı Nocolos Cojen olan fındık yüklü bir gemi ile İstanbul'a gelmiştir. İspanyol elçisinin, fındık yüklü gemi ile

¹ Kemal Peker, “Fındık Adına Dilekçe”, *İktisadi Yürüyüş* 10, sy. 234 (1949): 8; Resul Usta, “Türkiye'nin Fındık İhracatında Pazar ve Mamul Geliştirilmesi Üzerine Bir İnceleme”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1998, 6.

² Kemal Peker, “En Mühim İhraç Maddelerimizden Fındık”, *İktisadi Yürüyüş* 6, sy. 65 (1942): 18; Selma Kayalak, “Türkiye Fındık Piyasasındaki Ekonomik Değişkenlerin Yapısal Değişimi ve Zaman Serisi Analizi”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009, 37.

³“Fındık ve Fındık Ticaretinin Tarihi” <http://www.giresuntb.org.tr/FındıkTicaretTarihi>, (10.11.2018).

İstanbul'a gelmesi o dönemde, fındık üretiminin gerçekleştirildiği ve ticari amaçla İstanbul'a nakledildiği gerçeğini ortaya koymaktadır.⁴

Osmanlı Devleti'nde Fındık

Osmanlı Hükümdarı I. Mahmut döneminde (1696-1754) Fransa ile yapılan ticaret anlaşmasında, bu ülkeye ihraç edilecek ürünler arasında fındığa da yer verilmiştir. Türk fındığının, Avrupa'da tanınıp rağbet bulması, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonraki devreye rast gelmektedir.⁵

Fındığın Osmanlı Devleti'ndeki sermayesinin ilk yerleşme tarihinin 1842 yıllarına rastladığını söylemek mümkündür. 1879'da Türkler tarafından kurulan *Şirketi İttifakiye* adlı ilk fındık şirketinin piyasaya girişi müspet tesir bırakmasına rağmen, Girit'te çıkan karışıklıklar (1888-1908) ve Osmanlı-Yunan Harbi (1897) nedeniyle ihracatın durması ve yoldaki fındıkların çürümesi, şirketin 1903'de faaliyetine son vermesine neden olmuştur. 1899'da mahsul yetersizliğinden kaynaklanan buhran nedeniyle fındık fiyatlarının değerlendirilmesi için bir fındık kurumunun tesis edilmesi düşünülmüşse de bu teşebbüs neticesiz kalmıştır. Osmanlı Devletinde şirket olarak teşkil edilip fındık ticaretiyle uğraşan müesseselerden biri de merkezi İsviçre Zürih'te yer alan ve Giresun ile Trabzon'da da şubesi bulunan Hochstrasser ve Şürekâsıdır (1852-1903).⁶

Dış ticaret istatistiklerine göre 1889'dan önceki dönemlerde Rusya, Romanya, İngiltere ve Belçika gibi ülkelere yelkenli gemilerle yapılan kabuklu fındık ihracatının aynı yılda ilk kez parti halinde ve kabuksuz olarak gerçekleştirildiği göze çarpmaktadır.⁷ İhracata tabi tutulan fındıklar 1773'de Rusya'ya, 1792'de Romanya'ya, 1851'de İngiltere'ye, 1875'de Belçika'ya, 1906'da Yunanistan'a, 1907'de Almanya'ya, 1912'de ABD'ye ve 1914'ten sonra yine Romanya'ya sevk edilmiştir.⁸ 1878-1913 döneminde fındığın toplam ihracat içindeki payı %5'in altında kalmıştır.⁹ Aynı dönemler arasında dış ülkelere 360.889 ton fındık satışından 8.712.642 Altın Lira¹⁰ gelir elde edilmiştir.¹¹

⁴ Oktay Kızılkaya, "XX. Yüzyıl Başlarında Türkiye'de Fındık Üretimi ve Ticareti", *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi* 2, sy. 2 (2018): 120-121.

⁵ Kızılkaya, "XX. Yüzyıl Başlarında Türkiye'de Fındık Üretimi ve Ticareti", 121.

⁶ Kemal Peker, "Fındık", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 110 (1944): 14; Hochstrasser ve Şürekâsının Giresun şubesi 30 Eylül 1941'de faaliyetini durdurmasına rağmen Trabzon şubesi hizmetini bir süre daha sürdürmüştür.

⁷ Peker, "Fındık", 14.

⁸ Kemal Peker, "Tarih Boyunca Fındık İhracatımız", *İktisadi Yürüyüş* 9, sy. 209 (1948): 15.

⁹ DİE, *19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti*, Ankara: Haz. Şevket Pamuk, Yayın No: 1831, 1995, 35; İGM, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ticaret Muvazenesi 1878-1913*, Ankara: Haz. Celal Aybar, Yayın No: 172, 1939, 66.

¹⁰ İstatistik yıllıklarında 1910 yılında 33.360 ton, 1911'de 20.508 ton ve 1913'de 22.455 ton olarak verilen toplam fındık ihracat miktarına Ceviz mahsulü de dâhil edilmiştir.

1887'den 1901 yılına kadar olan dönemde kantarı (56,452 kg'lık bir ağırlık birimi) 55 ile 180 kuruş arasında değişen kabuksuz fındık satış fiyatları, 1902 ile 1911 yılları arasında kıyyesi (1,3 kg'lık ölçü birimi) 4,75 ile 8,75 kuruş arasında bir fiyatla alıcıya ulaşmıştır. I. Dünya Savaşı döneminde (1914-1918) Karadeniz'de sevkiyatın serbestçe yapılamaması bir yandan fındığın iç tüketimine önem verilerek ordunun iâşesine tahsis edilmesine yol açarken öbür yandan yağ üretimi ile stokların eritilmesi sağlanmıştır. Bu dönemde fındık fiyatlarının 8 ile 10 kuruş arasında değiştiği görülmektedir.¹²

1903 yılı kayıtlarında Giresun'dan 10 milyon, Trabzon'dan 5 milyon, Tirebolu ve Espiye'den 2,5 milyon, Ordu'dan 1,3 milyon, Fatsa ve Ünye'den 250 bin kg olarak yapılan fındık ihracatından takriben 8.485.600 Fransız Frangının elde edildiği tespit edilmiştir.¹³ Osmanlı Devleti'nde 1913 yılı itibariyle 33.833 ton, 1914'de ise 51.255 ton fındık üretilmiştir.¹⁴

Benzer şekilde 1915'de Yunan vapurları ile 38.020 çuvalı iç, 4.947 çuvalı da kabuklu olmak üzere toplamda 42.967 çuval fındık Romanya'ya ihraç edilmiştir. Ayrıca 1916'da İstanbul'dan Viyana'ya çuval halinde bir miktar iç fındık sevk edilmiş, 1919 yılına gelindiğinde 45.368 çuvalı iç, 17.006 çuvalı da kabuklu olmak üzere toplamda 62.374 çuval fındık yurt dışına ihraç edilmiştir.¹⁵

1. Cumhuriyetin İlk Döneminde Fındık Üretimi ve Ticareti (1923-1950)

1.1. Atatürk Döneminde Fındık Üretimi ve İhracatı

Fındık, yeryüzünde birçok ülkenin ormanlarında yabani halde bulunduğu için tarım alanı oldukça sınırlı kalmış, 37-42 kuzey enlemlerindeki ılımlı ve orta düzeydeki iklim koşullarında ve kıyılardan 30 km içeride 750 ile 1.000 metre arasındaki yüksekliklerde yetiştirilmiştir. Ayrıca toprak ve havada belirli bir oranda rutubetin yer alması da fındığın yetişmesinde etkili olmuş, Türkiye, İspanya, İtalya, Rusya, ABD, Güney Afrika, İngiliz sömürgeleri, Kıbrıs Adası ve Yunanistan'ın iklim koşullarında bu mahsul hayat bulmuştur.¹⁶ Türkiye'de tanınan belli başlı fındık çeşitleri, Tombul, Foşa, Kara Fındık, Çakıldak, Mincane, Uzunmusa,

¹¹ DİE, *19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti*, 45.

¹² Kemal Peker, "Fındık Fiyatları", *İktisadi Yürüyüş* 10, sy. 233 (1949): 9.

¹³ Kemal Peker, "Ordu'da Fındık Üretimi ve Ticareti", *İktisadi Yürüyüş* 8, sy. 184 (1947): 14.

¹⁴ DİE, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri, 1909, 1913, 1914*, Ankara: Haz. Tevfik Güran, Yayın No: 2025, 1997, 9.

¹⁵ Kemal Peker, "Giresun'un İş Hayatı ve Fındık", *İktisadi Yürüyüş*, 8, sy. 182 (1947): 9.

¹⁶ Peker, "En Mühim İhraç Maddelerimizden Fındık", 18.

Yurtoğlu

Sivri ve Badem'dir. Bu türler farklı bölgelerde değişik isimlerle de anılmıştır.¹⁷

Atatürk döneminde fındık yetiştirilmesi hususunda atılan en önemli adım 6 Şubat 1340 (1924) tarihinde kabul edilen 407 sayılı *Rize Vilâyetiyle Borçka Kazasında Fındık, Portakal, Limon, Mandalina ve Çay Yetiştirilmesi Hakkında Kanun* ile olmuştur.¹⁸ Kanunun birinci maddesi ile Rize ve Artvin'in Borçka ilçesinde yer alan arazideki kızılâğaç ile çalılıkların tarım fen memurunun vereceği rapora göre sökülerek yerine fındık, limon, portakal, mandalina ve çay gibi fidanların dikilmesi mecburiyeti getirilmiştir. Aynı kanunun beşinci maddesi uyarınca meyve fidanlıklarının kuruluşunu teşvik etmek maksadıyla fidan dikilen araziden on yıl süreyle vergi alınmaması planlanmıştır.¹⁹

407 sayılı Kanun 16 Mayıs 1927 tarih ve 1029 sayılı *Rize Vilayetiyle Borçka Nahiyesinde Fındık, Portakal, Mandalina, Limon ve Çay Yetiştirilmesi Hakkındaki 6 Şubat 1340 Tarih ve 407 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun* ile değişikliğe uğrayarak tarla sahiplerinin fidan oluşturma faaliyetlerinde verilen üç yıllık müddet, altı yıla çıkarılmıştır.²⁰

25 Haziran 1927 tarihinde kabul edilen 1170 sayılı Kanun ile kurulan Âli İktisat Meclisi, Türkiye'de ihracatın gelişmesi yönünde alınması gereken kararlarda fındıkla ilgili şu ifadelere yer vermiştir.²¹

¹⁷ Usta, "Türkiye'nin Fındık İhracatında Pazar ve Mamul Geliştirilmesi Üzerine Bir İnceleme", 9.

¹⁸ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: 1, C. 11, 25.05.1936, 314; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1931 Senesi Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, Toplantı: Fevkalade, C. 3, 27. Birleşim, 14.07.1931, Sıra No: 50, 114; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1932 Senesi Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, Toplantı: 1, C. 9, 20.06.1932, S. Sayısı: 156, TBMM Matbaası, 303; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1933 Malî Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, Toplantı: 2, C. 15, 15.05.1933, S. Sayısı: 165, TBMM Matbaası, 108; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 4, Toplantı: 3, C. 22, 27.05.1934, 281; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: F. C. 3, 22.05.1935, 296.

¹⁹ TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 2, 06.02.1340, 206; 407 sayılı Kanunun TBMM'de görüşülmesi hakkında ayrıntılı bilgi almak için Bk. TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 2, Toplantı: 1, C. 5, 96. Birleşim, 06.02.1340, 614-628; Nadir Yurtoğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Çay Yetiştiriciliği ve Çay Politikaları (1923-1960)", *History Studies* 10, sy. 8 (2018): 211.

²⁰ TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 5, 16.05.1927, 173; *Resmi Gazete*, Sayı No: 596, 28 Mayıs 1927.

²¹ 1170 sayılı Kanunun ayrıntıları için Bk. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 5, 25.06.1937, 595-596; *Resmi Gazete*, Sayı No: 640, 24 Temmuz 1927; Bakanlar Kurulu fındık bahçelerinin adi iskân hakkının tayin ve tespiti hakkında müzakerelerde bulunmuştur. Neticede bu bahçelerin adi iskân haddi birinci derecedekiler için nüfus başına dört, ikinci derecedekiler için sekiz, üçüncü derecedekiler için on altı dekar olarak kabul edilirken, evvelce bundan fazla yapılmış olan dağıtımın bu esasa dönüşü ile fazlasının borçlanma kanunu gereğince borçlandırılması kararlaştırılmıştır. BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 65-50-12, Tarih: 12.06.1936.

Fındık ve fındık bahçelerinin ıslahı ve işletme yöntemlerinin iyi bir şekilde uygulanması için İktisat Vekâletince bir fındık enstitüsünün kurulmasının yanı sıra, fındık tarımının teknik olarak yapılması, kredi ihtiyacının temini ve satış işlemlerinin yeniden düzenlenmesi gereklidir.²²

Bu arada 1929 yılı itibariyle Karadeniz Bölgesinde görülen afet dolayısıyla fındık rekoltesinin önemli ölçüde düşmesi, Giresun'da bulunan çiftçilerin borçlarını ödeme güçlüğü içerisine girmesine neden olmuştur. Bu nedenle *İcra ve İflas Kanununun* 308. maddesi gereğince çiftçi borçlarının ertelenmesi, Bakanlar Kurulunun 18 Aralık 1929 tarihli toplantısında kabul edilmiştir.²³

Aynı yılda *Dünya Ekonomik Buhranının* meydana getirdiği krizin etkilerini azaltmak ve kalitesiz ihracat mallarının piyasaya girişini önlemek amacıyla 16 Haziran 1930'de 1705 sayılı *Ticarette Tağşişin*²⁴ *Meni ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkındaki Kanun* yürürlüğe konmuştur. Bu kanunla iç ve dış ticareti korumak, her çeşit maddenin imali, temizlenmesi ve türlerine ayrılması, ambalajı, alımı, satımı, nakil ve muhafazasına ve bu hususlarda tabi olacakları usul ve şartlara ve bu gibi maddeler için özel veya millî alâmet kullanılması zorunluluğuna ilişkin tedbirleri almaya Türk Hükümeti yetkili kılınmıştır.²⁵

Cumhuriyet hükümetleri kalite kontrollerini, 1705 sayılı Kanun kapsamında çıkarılan *Murakabe Nizamnameleri [tüzük]* ile sağlamıştır. 4 Kasım 1931 tarih ve 11913 sayılı Fındık İhracatının Murakabesine Dair 31 maddelik tüzük, bunlardan biri olmuştur.²⁶ Daha sonra 9 Haziran 1936 tarih ve 3018 sayılı *Ticarette Tağşişin Meni ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkındaki 1705 Numaralı Kanuna Ek Kanun* kabul edilerek fındık ve diğer ihracat ürünlerinin tüzük hükümleri kapsamında kontrole tabi tutulması anlayışı sürdürülmüştür.²⁷

²² Kemal Peker, "Sulh ve Harp Yıllarında Fındığın Müstahsile Maliyeti", *İktisadi Yürüyüş* 6, sy.142 (1945): 7.

²³ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 7-62-6, Tarih: 18.12.1929; 9 Haziran 1932 tarih ve 2004 sayılı *İcra ve İflas Kanununun* 308. maddesi için Bk. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 4, C. 11, 09.06.1932, 512-513; *Resmi Gazete*, Sayı No: 2128, 19 Haziran 1932.

²⁴ Niteliği bozma

²⁵ TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 3, C. 8, 16.06.1930, 842-843; *Resmi Gazete*, Sayı No: 1524, 19 Haziran 1930; TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1951 Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 19.02.1951, 289; Nadir Yurtoğlu, "Türk Standartları Enstitüsünün (TSE) Kuruluşu Bağlamında Türkiye'de Standardizasyon Politikaları (1923-1960)", *History Studies* 10, sy. 7 (2018): 244-245.

²⁶ Bu nizamnamenin ayrıntıları için Bk. *Resmi Gazete*, Sayı No: 1955, 21 Kasım 1931; Kemal Peker, "En Mühim İhraç Maddelerinden Fındık", *İktisadi Yürüyüş* 6, sy. 65 (1942): 18; Fındık standardizasyonu ile ilgili çıkarılan diğer nizamnameler için Bk. Yurtoğlu, "Türk Standartları Enstitüsünün (TSE) Kuruluşu Bağlamında Türkiye'de Standardizasyon Politikaları (1923-1960)", 245- 250.

²⁷ TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 16, 09.06.1936, 918; *Resmi Gazete*, Sayı No: 3330, 15 Haziran 1936; Yurtoğlu, "Türk Standartları Enstitüsünün (TSE) Kuruluşu Bağlamında Türkiye'de Standardizasyon Politikaları (1923-1960)", 247.

Yurtoğlu

Bu arada fındık ticaretiyle uğraşmak ve merkezi Giresun'da bulunmak üzere asgari 3.000 lira sermaye ile teşkiline teşebbüs edilen *Giresun Fındık Satış Kooperatifinin* esas sözleşmesi Bakanlar Kurulunun 17 Ağustos 1931 tarihli toplantısında onaylanmıştır.²⁸

Giresun'da bir yandan fındık satış kooperatifinin kuruluşu ile ilgili çalışmalar yürütülürken öbür yandan fındık ihracatına da önem verilmiştir. Karadeniz Bölgesinden, 1925 ile 1939 yılları arasındaki on beş yıllık süreçte dış ülkelere tutarı 146.542.000 lirayı bulan iç ve kabuklu fındık ihracatı yapılmıştır. Bu ihracat toplamı ülkelere bölündüğünde 61.595.000 lirası Almanya'ya, 28.648.000 lirası İtalya'ya, 17.213.000 lirası Fransa'ya, 10.664.000 lirası İngiltere'ye, 7.110.000 lirası ABD'ye, 2.800.000 lirası Mısır'a, 1.772.000 lirası Romanya'ya, 1.344.000 lirası Hollanda'ya ve 15.396.000 lirası da diğer ülkelere ait olmuştur.²⁹

1931'de 9,3 milyon lira olan fındık ihracatının genel ihracata oranı %7,2 düzeylerinde iken, 1935'de artarak 10,2 milyon lira olan fındık ihracatının genel ihracata oranı %10,6 seviyelerine çıkmıştır. 1936 yılına gelindiğinde bu artış devam ederek 13,5 milyon lira olan fındık ihracatının genel ihracata oranı %11,3 düzeylerine ulaşmıştır. Yükseliş oranının 1939'da %13'e eriştiği gözlemlenmiştir.³⁰

1929-1937 yılları arasındaki dokuz yıllık dönemde ise Türkiye'nin toplamda fındık üretimi 475.100 tonu bulurken, bu rakam İspanya'da 242.400 ton ve İtalya'da 205.500 tonda kalmıştır. Türkiye'nin dış ülkelere yaptığı fındık ihracat oranlarına bakıldığında: Trieste %28 oranıyla ilk sırada bulunurken, bunu %23 ile Almanya, %18 ile Fransa, %8 ile ABD ve yine %8 ile İngiltere takip etmiş, kalanı da Mısır, Romanya ve diğer ülkeler aralarında pay etmiştir.³¹

1937-1938 yılları itibariyle dünya fındık üretim alanlarına bir göz atıldığında Türkiye'nin payına düşen miktarın 60.000 hektar olduğu tespit edilmiştir. Bunu 17.000 hektarla İspanya, 11.000 hektarla ABD ve 10.000 hektarla İtalya takip etmiştir. Dünyada fındık üretim oranlarına gelince: Türkiye %47,3 ile yine ilk sırada yer alırken, bunu sırayla %25 oranıyla İspanya, %20,8 ile İtalya, %5,5 ile Rusya ve %1,4 ile diğer ülkeler izlemiştir.³²

²⁸ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 22-60-12, Tarih: 17.08.1931; Giresun Fındık Satış Kooperatifi esas sözleşmesinin 61. maddesinin değiştirilmesi, 15 Temmuz 1933 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir. BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 38-51-16, Tarih: 15.07.1933.

²⁹ Kemal Peker, "Türkiye-Birleşik Amerika Ticaret Anlaşmaları ve Fındık İhracatımız", *İktisadi Yürüyüş* 6, sy. 136 (1945): 16.

³⁰ Kemal Peker, "İngiltere İle Fındık Ticaretimiz", *İktisadi Yürüyüş* 6, sy. 129 (1945): 7.

³¹ Peker, "Fındık", 14, 18; 1942 yılının Şubat ayının dördüncü haftasıyla ilgili Giresun Ticaret Odasının fındık raporları hakkında bilgi almak Bk. BCA, Yer Bilgisi: 30-10-0-0/ 165-150-1, Tarih: 02.03.1942.

³² Peker, "Fındık", 18; Utku Akseki, "Dünya Fındık Piyasasında Fiyat Oluşumu ve Türkiye İçin Alternatif Politikaların Belirlenmesi", Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2012, 8; Giresun

Bu arada Cumhuriyetin ilanıyla birlikte kurulmaya başlanan ve Karadeniz fındık ticaretinde önemli rol oynayan şirketler, piyasada tutunabilmeleri için mücadelelerini sürdürmelerine rağmen çeşitli sorunlar sebebiyle faaliyetlerini durdurmuşlardır. Türk firmaları, satış zararları, idari organlarının yetersizliği gibi nedenlerle tasfiye edilirken, yabancı şirketler dünya buhranı ve savaş durumları gerekçeleriyle kapanmıştır. Giresun merkezli bu firmalardan *P.P. Danielsen Şirketi* 1926-1943 yılları arasında; *J.J.Hochstrasser Şirketi*, 1931-1934'de; *Fındık Şirketi* 1923-1934 yılları arasında; *Fındık İhracat Şirketi* 1934-1935'de; *Fındık Ticaret Şirketi* 1943-1945'de; *Kuru Meyve Limited Şirketi* ise 1945-1949 yılları arasında faaliyetini sürdürmüştür.³³

Bu ortaklıkların yanı sıra 1929 Dünya Ekonomik Buhranını takip eden yıllarda fındık talebinin düşmesi üzerine 1931'de piyasaları canlandırmak amacıyla merkezi İstanbul olmak üzere 500.000 lira sermayeli 5 şube halinde *İş Limited Şirketi* kurulmuştur. Bu şirket 1939 yılına kadar faaliyette bulunduğu sürede dış pazarlarda Türk fındığını tanıtmak maksadıyla standart mal tipini ortaya koymuş, Avustralya'nın Sydney şehri gibi uzak mesafelerde bile ayakta kalabilmek için çaba sarf etmiştir. Çeşitli dönemlerde tesis edilen özel fındık şirketleri bilhassa fiyatların değişkenliği gibi sebeplerle uzun ömürlü olamamış, iflas etmiştir.³⁴ Bu durum fındık ticareti ile meşgul olanlar üzerinde olumsuz etki bıraktığından tüccarlar ihtiyatlı davranarak piyasalardan düşük fiyatla fındık temin etmeye çalışmıştır.³⁵

Cumhuriyet hükümetleri fındık şirketlerinin faaliyetini sürdürdüğü bir dönemde kanunî düzenlemelere de yer vermiştir. Fındık ihracatının denetimine dair tüzüğün 23. maddesini değiştirmek üzere hazırlanan ilişik tüzüğün yürürlüğe konulması, Bakanlar Kurulunun 31 Aralık 1933 tarih ve 15517 sayılı Kararnamesi ile kabul edilmiştir.³⁶ Bu Kararnameye ek halde

Ticaret ve Fındık Borsası Talimatnamesinin I. maddesinin değiştirilmesi, 10 Ekim 1939 tarih ve 6/5425 sayılı Ticaret Bakanlığının Tezkeresi ile yapılan teklifi üzerine 16 Ekim 1939 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir. BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 88-100-18, Tarih: 16.10.1939.

³³ Kemal Peker, "İthalat ve İhracat Şirketi Kurulmalıdır", *İktisadi Yürüyüş* 11, sy. 243 (1950): 8; Umumi muvazeneye dâhil olan hastanelerle, Özel İdare ve belediye hastanelerindeki bazı hasta ve görevlilere kuru incirin 150, kuru üzümün 125, iç ceviz ve fındığın 50, zeytinin 40 gram halinde çerez olarak verilmesi, 19 Mart 1933 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında kabul edilmiştir. BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 34-18-2, Tarih: 19.03.1933.

³⁴ Kemal Peker, "Fındık Tarım Satış Kooperatifleri", *İktisadi Yürüyüş* 7, sy.165 (1946): 13.

³⁵ Enver Konanç, "Fındık T. S. Kooperatifleri Müstahsili", *İktisadi Yürüyüş* 8, sy.183 (1947): 12; Trabzon üreticilerinin mısırı tedarik etmek için piyasaya fazla miktarda fındık sürmeleri fiyat istikrarsızlığına yol açmıştır. Bunun için III. Umumi Müfettişi Tahsin Uzer, Ziraat Bankasının maliyet fiyatına halka mısır dağıtmasının, fındığı ülke ekonomisine daha yararlı hale getireceğini 23 Eylül 1935 tarihinde Trabzon'dan Başbakanlığa çektiği telgrafta dile getirmiştir. BCA, Yer Bilgisi: 30-10-0-0/ 70-462-1, Tarih: 24.09.1935.

³⁶ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 41-92-16, Tarih: 31.12.1933.

Yurtoğlu

findık ihracatının denetimine dair olan tüzüğün bazı maddelerini değiştirmek üzere hazırlanan tüzüğün yürürlüğe konulması, Bakanlar Kurulunun 29 Ocak 1929 tarih ve 2/78 sayılı Kararnamesi ile kabul edilmiştir.³⁷ Ayrıca 2/78 sayılı Kararnameye ek olarak düzenlenen ve 24 Şubat 1936 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilen findık ihracatına dair tüzüğün bazı maddelerini değiştiren bir başka yeni tüzük ise 2/4116 sayılı Kararname ile yürürlüğe girmiştir.³⁸ 2/4116 sayılı Kararnamenin 9 Ağustos 1937 tarihinde 2/7217 sayılı Kararname ile birlikte bir kez daha değişikliğe uğradığı görülmektedir.³⁹

Yine 21 Ekim 1935 tarihinde kabul edilen 2834 sayılı *Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun* ile kooperatif ürünlerinin ticaret veya komisyonculuğunu yapanlar dışında, farklı sermaye ve ortaklı en az on çiftçinin bir araya gelmesiyle tarım satış kooperatifleri teşkil edilebilmiştir. Ekonomi Bakanlığının izniyle tarım satış kooperatifleri birliklerine bağlı olarak kurulan tarım satış kooperatiflerinin, aynı ürünün satışı amacıyla bir çevrede birden fazla tesis edilmesine izin verilmemiştir.⁴⁰

Tarım satış kooperatiflerinin kurulması, Atatürk'ün 1 Kasım 1937 tarihinde TBMM'yi açış konuşmasında verdiği bilgilere de yansımıştır. Atatürk, 1938 yılı içerisinde başta findık olmak üzere belli başlı mahsullerle ilgili birliklerin meydana getirilmesini zaruri görmüştür.⁴¹

Benzer şekilde 1 Kasım 1938'de Başbakan Celal Bayar'ın Atatürk namına TBMM'nin açılış konuşmasında yaptığı açıklamalara göre: Ülkenin çeşitli yörelerinde tarım kredi ve satış kooperatiflerinin tesisi sürdürülmüş, Karadeniz çevresinde merkezi Giresun olmak üzere findıkla ilgili bir birlik ile beş kooperatif kurulmuştur.⁴²

³⁷ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 42-4-18, Tarih: 29.01.1934.

³⁸ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 62-16-1, Tarih: 24.02.1936.

³⁹ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 78-71-8, Tarih: 09.08.1937; 9 Ağustos 1937 tarih ve 2/7217 sayılı Kararnameye ek olarak hazırlanan findık ihracatının denetlenmesine dair tüzüğün bazı maddeleri 8 Ocak 1940 tarihinde Bakanlar Kurulunca yeniden değiştirilerek yürürlüğe sokulmuştur. BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 89-124-15, Tarih: 08.01.1940; 11 Ağustos 1942 tarih ve 2/18552 sayılı Bakanlar Kurulunun yeni bir tüzük değişikliği Kararı için Bk. BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 99-73-3, Tarih: 11.08.1942.

⁴⁰ TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 15, 21.10.1935, 757; *Resmi Gazete*, Sayı No: 3146, 2 Kasım 1935; Yusuf Saim Atasagun, *Türkiye'de Zirai Kredi Kooperatifleri, 1929-1939*, İstanbul: C. 2, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, 1940, 93; Zirai mahsullerin satış işleminin düzenlenmesinde kooperatifleşmenin rolü için Bk. M. S. Berkin, "Tarım Satış Kooperatifleri", *Karınca* 1, sy.11-12 (1935): 3.

⁴¹ TBMM, *Zabit Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 3, C. 20, Birinci Birleşim, 01.11.1937, 5; Ayşe Afetinan, *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933*, Ankara: TTK Yayınları, 1972, 128.

⁴² TBMM, *Zabit Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 4, C. 27, 1. Birleşim, 01.11.1938, 4-5; Kemal Peker, "Karadeniz Bölgesinde Findık Tarım Satış Kooperatifleri", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 55 (1942): 16; Nadir Yurtoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları ve Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayata Tesirleri (1950-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2017, 93; Findık, tütün, incir ve üzüm gibi mahsuller dış konjonktürde ortaya çıkan olumsuz gelişmelere rağmen, hükümetlerin aldığı tedbirler sayesinde daima tercih

Trabzon, Ordu, Giresun, Keşap ve Bulancak'ta 1938'de tesis edilen bu beş fındık tarım satış kooperatifi, 28 Temmuz 1938 tarihi itibarıyla kısa adı FİSKOBİRLİK olan Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliğini kurmuştur.⁴³ Görele, Beşikdüzü, Tirebolu, Viçe, Fatsa ve Ünye tarım satış kooperatifleri ise 1939 yılı içerisinde teşkil edilmiştir. Karadeniz çevresinde faaliyette bulunan bu 11 fındık tarım satış kooperatifinin toplamda ortak sayısı 27.199, köy sayısı 725, taahhüt edilen sermaye miktarı 992.222.000 lira ve tahsil edilen sermayesi 913.448.000 lira olarak tespit edilmiştir.⁴⁴

Ayrıca tarım satış kooperatifleri ile tarım kredi kooperatifleri arasında sıkı bir ilişkinin bulunması, 11 fındık tarım satış kooperatifi çevresinde 12.363 ortaklı 39 tarım kredi kooperatifinin teşkil edilmesine neden olmuştur.⁴⁵ II. Dünya Savaşı'nın başlamasından bir yıl önce temelleri atılan bu tarım satış kooperatiflerinin faaliyetlerine kısa süre içerisinde hız verip bölge ölçeğinde stok yapması, fiyat istikrarsızlığının önüne geçmiştir.⁴⁶

CHP Hükümeti, savaşın başlarında fındık üreticilerinin mağdur edilmemesi için bir dizi önlemler almıştır. Bu önlemlerden biri de, doğrudan üreticiden fındık satın alınması için 3780 sayılı *Millî Korunma Kanununun* 26. maddesine dayanarak Ticaret Bakanlığı emrine 2.000.000 liraya kadar kredi tahsisinde bulunmak olmuştur.⁴⁷

edilen ve alıcısı bulunan bir ihracat maddesi haline gelmiştir. Bu konu ile ilgili gelişmeler için Bk. TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 3, C. 25, 64. Birleşim, 23.05.1938, 130; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 1, C. 11, 67. Birleşim, 25.05.1936, 197; Ancak Dünya Ekonomik Buhranının 1933 yılında şiddetini artırması, diğer ihracat ürünlerinde olduğu gibi fındığı da olumsuz biçimde etkilemiştir. TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 4, Toplantı: 2, C. 15, 50. Birleşim, 15.05.1933, 82.

⁴³ <https://www.fiskobirlik.org.tr/hakkimizda/>, Erişim Tarihi: 02.11.2018.

⁴⁴ Kemal Peker, "Karadeniz Bölgesinde Fındık Tarım Satış Kooperatifleri-2", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 56 (1942): 16; 1938 yılı içerisinde başta fındık olmak üzere pamuk ve tütün gibi mahsullerde rekolte düşüklüğü yaşanmasına rağmen, hububat, kuru üzüm, incir ve tiftiğin veriminin yüksek oluşu ülke ekonomisine gelir sağlamada denge unsurunu meydana getirmiştir. TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1939 Malî Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 6, Toplantı: Fevkalade, C. 2, 22.05.1939, S. Sayısı: 25, TBMM Matbaası, 1939, 70.

⁴⁵ Kemal Peker, "Karadeniz Bölgesinde Fındık Tarım Satış Kooperatifleri-3", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 57 (1942): 14; 1938-1939/1939-1940 ve 1940-1941 yılında fındık tarım satış kooperatifleri birliğinin ülkelere göre kampanya satış rakamları için Bk. Kemal Peker, "Karadeniz Bölgesinde Fındık Tarım Satış Kooperatifleri-6", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 60 (1942): 16, 21.

⁴⁶ Kemal Peker, "Fındık Tarım Satış Kooperatifleri-II", *İktisadi Yürüyüş* 7, sy. 166 (1946): 22.

⁴⁷ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 92-92-3, Tarih: 21.09.1940; 3780 sayılı Milli Korunma Kanunu'nun 26. maddesine göre; Hükümet, halk ve millî müdafaa ihtiyacını karşılamak ve ihracatı düzenlemek veya müstahsili, korumak maksadıyla memleket mahsullerini satın alabileceği gibi memleket ihtiyacını temin ve ithalatı düzenlemek amacıyla dahi dış ülkelere mal satın alabilir. Memleket mahsullerinden birinin ihracına hükümetçe sınırlama getirilmesi veya menedilmesinden dolayı iç satış fiyatında düşüklük görülürse üreticinin maruz kalacağı zarardan korunması için hükümet, bu mahsulleri ya değer

Yurtoğlu

Bu arada fındık işleriyle ilgili araştırmalarda bulunmak üzere yurtdışına görevlendirmeler de yapılmıştır. Giresun Fındık İstasyonu Müdürü Hakkı Mahir Durukan'ın fındıklara bulaşan hastalıkları incelemek ve fındık işlerinde kullanılan alet ve araçları incelemek üzerine iki ay süre ile İtalya'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Adı geçen şahsın masraflarını karşılamak üzere 1938 takvim yılı döviz cetvellerinin resmi daireler harcırası faslına Tarım Bakanlığı adına 400 liralık serbest döviz verilmesi, 26 Ekim 1938 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir.⁴⁸ Yurt dışı araştırma faaliyetlerinin yanı sıra ülkede fındık bakım çalışmalarlarıyla ilgili kurslara da yer verilmiştir Giresun'da fındık bakım teşkilâtı tarafından düzenlenen kurslar sayesinde üreticilerin fındık bahçelerinin bakım işlerindeki bilgi ve becerilerinin artırılmasına özen gösterilmiştir.⁴⁹

Tablo 1'de 1921 ile 1938 yılları arasında Ordu, Giresun ve Trabzon'da ton cinsinden elde edilen fındık üretim miktarları verilmiştir.

Yıllar	Ordu	Trabzon	Giresun	Çoruh	Toplam (Ton)
1921	-	3.500	18.304	-	21.804
1922	-	2.500	7.491	-	9.991
1923	-	4.500	18.586	-	23.086
1924	3.200	6.000	7.955	-	17.155
1925	9.000	17.000	21.709	-	47.709
1926	9.600	3.500	9.595	-	22.695
1927	12.800	14.000	26.691	-	53.491
1928	4.350	8.400	8.799	-	21.549
1929	1.736	2.520	1.997	-	6.253
1930	9.600	16.250	21.876	-	47.726
1931	5.345	9.250	8.703	-	23.298
1932	8.236	16.800	9.117	-	34.153
1933	7.770	11.200	32.100	2.900	53.970
1934	6.125	9.520	14.854	3.100	33.599
1935	10.500	21.000	22.249	2.489	56.238
1936	8.300	12.350	23.103	1.500	45.253
1937	10.900	24.000	23.337	2.000	60.237
1938	8.320	4.000	14.798	2.000	29.118

TABLO:1. Türkiye'de Fındık Üretimi (1921-1940)⁵⁰

fiyatıyla satın alır ve ya da bunları elinde tutması karşılığında üreticiye borç para verir. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 6, C. 21, 18.01.1940, 169-170; *Resmî Gazete*, Sayı No: 4417, 26 Ocak 1940.

⁴⁸ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 85-91-12, Tarih: 26.10.1938; Aynı yıl içerisinde istasyonun çeşitli hizmetleri ve öğretmen, öğrenci, memur taşımında kullanılmak üzere 2.575 lira bedelle Ford 938 M. tipinde bir kamyon satın alınmıştır. TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1945 yılı 7 Aylık Gider Bütçesi, D. Cetveli, Dönem: 7, Toplantı: 2, C. 17, 21.05.1945, D/126; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, D Cetveli, Dönem: 7, Toplantı: 1, C. 10, 22.05.1944, D/118; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, D Cetveli, Dönem: 7, Toplantı: F. C. 2, 24.05.1943, D/103.

⁴⁹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 6, Toplantı: 2, C. 18, 26.06.1941, 275.

⁵⁰ İGM, *İstatistik Yıllığı 1930*, Ankara: 1930, 183; İGM, *İstatistik Yıllığı 1930-1931*, Ankara: Yayın No: 14, 1931, 192; İGM, *İstatistik Yıllığı 1931-1932*, Ankara: Yayın No: 21,

Tablo 1'e göre; 1921'den 1938'e kadar olan dönemde 1921-1923 yılları hariç Ordu'dan 12.800 ile 1.736 ton arasında fındık elde edilmiştir. Trabzon'da ise 2.500 ile 24.000 ton arasında; Giresun'da 1.997 ile 32.100 ton arasında; Çoruh'ta 1921-1932 yılları arası hariç 1.500 ile 3.100 ton arasında fındık üretimi gerçekleştirilmiştir.

Böylece 1921'den 1938 yılına kadar olan süreçte Giresun'dan 291.264 ton; Trabzon'dan 186.290 ton; Ordu'dan 115.782 ton ve Çoruh'tan 13.809 ton toplamda fındık elde edilmiştir.

1.2. İnönü Döneminde Fındık Üretimi ve Satışı

II. Dünya Savaşı'nın olumsuz koşullarına rağmen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü döneminde de fındık üretimi ve ihracatının sürdürüldüğü bilinmektedir. 1940'dan itibaren diğer tarım ürünlerine göre daha yüksek fiyatlandırma imkânına sahip olan fındığın dünya piyasalarında gerçek değer ve önemini kaybetmeden tutunabilmesi, üreticiden kooperatifleşmeye kadar birçok aşamada yeniden bir yapılanmaya gidilmesini zaruri hale getirmiştir.⁵¹

Türk fındığının bir yandan yabancı ülkelerde gerçek değerini bulması yolunda arayışlara girilirken öbür yandan Almanya ile bir ticaret anlaşması yapılmıştır. 25 Temmuz 1940 tarihli Türkiye ile Almanya arasında ticari mübadelelere ait özel anlaşmaya bağlı C listesinde yazılı bulunan 1.000.000 liralık üzüm kontenjanının kaldırılarak aynı listedeki ceviz ve fındık kontenjanının 2.000.000 liraya çıkarılması konusunun nota teatisi suretiyle gerçekleştirilmesi için Dışişleri Bakanlığına yetki verilmesi, 30 Aralık 1940 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir.⁵²

Ayrıca İsviçre ile Türkiye arasında 30 Mayıs 1940 tarihli *Ticaret ve Tediye Anlaşmasına* bağlı alacakların ödenmesine ait ek protokol hükümleri gereğince bu ülkeye yapılacak fındık ihracatı bedellerinin %50'si malî borçların taksitlerinin ödenmesine tahsis edilmiş ise de ülkedeki özel takas hesabında fazla bloke paranın birikmesi bu ülkeye olan ihracatı

1932, 201; İGM, *İstatistik Yıllığı 1932-1933*, Ankara: Yayın No: 34, 1933, 210; İGM, *İstatistik Yıllığı 1934-1935*, Ankara: 1935, 336; İGM, *Küçük İstatistik Yıllığı 1937-1938*, Ankara: Yayın No: 129, 1938, 73; İGM, *İstatistik Yıllığı 1939-1940*, Ankara: Yayın No: 159, 1940, 215.

⁵¹ Kemal Peker, "Fındık Endüstrisinde Reform", *İktisadi Yürüyüş* 7, sy.162 (1946): 16.

⁵² BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 93-119-20, Tarih: 30.12.1940; Daha sonra 28 Nisan 1941 tarihinde 4022 sayılı *25 Temmuz 1940 Tarihli Türk - Alman Anlaşması Protokollerinden 2 Numaralı Protokolde Tamamen veya Kısmen Feshedilecek Mukavelelere Ait Tediyeler ve Mahsupların İcrası İçin Tayin Edilmiş Olan Dört Aylık Müddetin İki Ay Daha Temdidi ve Aynı Anlaşmaya Bağlı C Listesindeki 1.000.000 Liralık Üzüm Kontenjanının Kaldırılması ve Bunun İla Vesile Ceviz ve Fındık Kontenjanının 2 000.000 Liraya Çıkarılması Hakkında Alman Sefaretiyle Teati Olunan Notaların Tasdikine Dair Kanun* kabul edilmiştir. TBMM, *Kanunlar Dergisi*. Dönem: 6, C. 22, 28.04.1941, 259; *Resmi Gazete*, Sayı No: 4803, 8 Mayıs 1941.

Yurtoğlu

durdurmuştur. Bu nedenle fındıkların ihracı ve malî borç taksitlerinin ödenmesi işi sıkıntıya girmiştir. Bu sorunu çözmek için İsviçre Hükümetinin talebi doğrultusunda bu ülkeye ihraç edilecek fındık bedellerinin tamamının Türkiye'nin borçları ile İsviçre'de diğer özel malî alacakların faiz ve sermayelerinin ödenmesine tahsisini sağlayan malî protokol hükümlerinin değiştirilmesi için Dışişleri Bakanlığına yetki verilmesi, 17 Nisan 1941 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir.⁵³

Aynı yılda doğal afetler nedeniyle zarar gören fındık çiftçilerinin borçlarının ertelenmesi için çalışmalar yürütülmüştür. 1941'de Tirebolu'da don olayından kaynaklanan *Karalık Hastalığı* nedeniyle üretimden zarar gören ve borçlarını ödeyemeyecek duruma düşen çiftçilerin 107.514 liralık borçlarının 3202 sayılı Kanununun 47. maddesinin Ç fıkrasına uygun olarak 1942 fındık mahsulü dönemine kadar ertelenmesi, 8 Temmuz 1942 tarih ve 2/18296 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir.⁵⁴

Türkiye'nin fındık üretim rekoltesinin takriben %50'sini elinde tutan Giresun'un yanı sıra Trabzon, Rize ve Akçakoca da üretimde söz sahibi olmuştur.⁵⁵ Ayrıca fındığın önemli bir besin ve yağ kaynağı olduğu bilinen bir gerçek haline gelmiştir. Karadeniz Bölgesinden elde edilen fındıklardan üretilen yağ oranı %45 ile 65 düzeylerinde yer alırken, özellikle Giresun'un tumbul fındığında yağ oranının zengin olduğu tespit edilmiştir. Yine ceviz, badem, susam, yer fıstığı, zeytin ve pamuk gibi mahsuller ile kıyaslandığında fındıkta yağ oranının daha yüksek olduğu görülmüştür.⁵⁶

Bu arada Türk parasının değerini koruma hakkındaki 12 sayılı Kararın 26 Ağustos 1942 tarih ve 2/18669 sayılı Kararname ile değiştirilen 8. maddesinde yazılı mallar listesine 1943-1944 yılı mahsulü fındıkların

⁵³ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 94-32-13, Tarih: 17.04.1941; *Türkiye İle İsviçre Arasında 30 Mayıs 1940 Tarihinde Akit ve İmza Edilen Ticaret ve Tediye Anlaşmasının Tasdikine Dair Kanun*'un ayrıntıları için Bk. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 6, C. 22, 28.04.1941, 251; *Resmî Gazete*, Sayı No. 4803, 8 Mayıs 1941; Bu kanunun hemen ardından 9 Haziran 1941 tarih ve 4064 sayılı *Bazı Türk Mallarının Almanya'ya İhraçları ve Millî Bankalarca İskonto Edilmiş Bazı Bonoların Kontenjanlar Fazlası Olarak Yapılacak Tütün ve Fındık Mubayaasına Tahsisi Hususunda Teati Olunan Notaların Tasdikine Dair Kanun* kabul edilmiştir. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 6, C. 22, 09.06.1941, 739; *Resmî Gazete*, Sayı No: 4833, 13 Haziran 1941.

⁵⁴ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 99-60-3, Tarih: 08.07.1942; 3202 sayılı *Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanununun* 47. maddesine göre; Kuraklık, hastalık ve her hangi bir afet veya zorlayıcı ve olağanüstü bir sebeple vadesi bitiminde borçlarını ödemeyenler hakkında şu yolda işlem yapılır denilerek bu işlem C fıkrasında açıklanmıştır. Bu fıkra göre; bir nahiye veya kazanın geneline veya büyük bir kısmına ait bölge tecil talepleri vilâyet idare heyetinin gerekli mazbatası üzerine bankaca İcra Vekilleri Heyetinin takdirine arz olunur. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 17, 04.06.1937, 838; *Resmî Gazete*, Sayı No: 3629, 12 Haziran 1937.

⁵⁵ *Ziraat ve Ticaret Gazetesi* sy. 27 (1944): 67; 1942 yılında Dünyada fındık yetiştiren ülkelerin üretim rakamları hakkında bilgi almak için Bk. Suphi Rıza Doğukan, "Türk Fındığının Rakipleri", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 60 (1942): 15.

⁵⁶ Kemal Peker, "Fındık Yağı", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy.115 (1944): 9; Kemal Peker, "Bir Avuç Fındık Bir Yığın Sıhhatir", *İktisadi Yürüyüş* 8, sy. 186 (1947): 18.

ilavesine dair ilişik Kararın uygulanmaya konulması, 15 Mayıs 1944 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir.⁵⁷

Yasal düzenlemelerle fındığın üretimi ve ticareti verimli hale getirilmesine rağmen pazarlanması konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Türk fındıklarının alıcı eline ulaşmasında mesafenin fazla oluşu, vapur ambarlarından yapılan aktarmalarda ambalajların bozulması, yağlı fındıkların renk ve tadını nispeten muhafaza edemeyişi, sıkıntı teşkil etmiştir. Bu nedenle Türk fındıklarının dünya pazarlarında boy ölçüşebilmesi için bol verim, düşük maliyet, üstün kalite ve standart tipin yerleşmesi zorunlu kabul edilmiştir.⁵⁸

Türk fındıklarının üretimi ve dünya pazarlarında yerini almasında satış kooperatiflerinin önemi bilindiğinden 1111 sayılı Kanunun 64. maddesine gereğince *Ordu Fındık Tarım Satış Kooperatifinin* seferde (savaşta) kapanmasının genel hayatı sıkıntıya sokacak nitelikte fabrika ve kurumlar arasına konulması, 21 Haziran 1945 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir.⁵⁹ Aynı yılda 4226 sayılı Kanunun 2. maddesinin İ fıkrası uyarınca yabancı ülkelere sevk edilecek fındığın gümrük çıkış vergisinden muaf tutulması, 6 Eylül 1945 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.⁶⁰

Türkiye’de üreticiyi koruma maksadıyla tesis edilen tarım satış kooperatiflerinin sayısı 1946 yılı Temmuz ayı itibariyle 80’e ulaşmıştır. Bunlardan 37 şubesi, 34.255 ortağı ve 5.206.000 lira sermayesi ile incir, üzüm satış kooperatifleri başta yer alırken, 16 şubesi, 41.914 ortağı ve 1.884.200 lira sermayesi ile fındık kooperatifleri ikinci sırada gelmiştir.⁶¹

Aynı yılda *Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği*, Giresun’da önemli tesisleriyle ihtiyaca cevap vermeye çalışmış, bazı kooperatiflerin

⁵⁷ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 105-29-12, Tarih: 15.05.1944.

⁵⁸ Kemal Peker, “Dünya Fındık Piyasası”, *İktisadi Yürüyüş* 6, sy. 123 (1945): 8; Erol Zeytinoğlu, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Met/Er Matbaası, 1978, 186-187; Manisa Milletvekili Hikmet Bayur, 1946 yılı bütçe görüşmeleri esnasında TBMM kürsüsünden yaptığı bir konuşmada: fındık, üzüm, incir, tütün ve tiftik yetiştiricilerinin gelirlerinin 2-3 kat artmasına rağmen buğdayı TMO’dan 7-8 kat pahalı almaları nedeniyle zarara uğradıklarını söylemiştir. Bayur’un bu ifadeleri için Bk. TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 7, Toplantı: 3, C. 20, 12. Birleşim, 17.12.1945, 115; Bayur’un 1945 yılı yedi aylık bütçe görüşmeleri esnasında benzer ifadeleri için Bk. TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 7, Toplantı: 2, C. 17, 58. Birleşim, 21.05.1945, 220.

⁵⁹ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 108-37-13, Tarih: 21.06.1945; 1111 sayılı *Askerlik Mükellefiyeti Kanununun* 64. maddesi için Bk. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 5, 21.06.1927, 465.

⁶⁰ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 109-55-10, Tarih: 06.09.1945; 4226 sayılı *Fevkalâde Vaziyet Dolayısıyla Bazı Vergi ve Resimlere Zam İcrasına Dair Olan 3828 ve 4040 Numaralı Kanunların Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine ve Bazı Vergi ve Resimlere Yeniden Zam İcrasına Dair Kanunun* ayrıntıları için Bk. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 6, C. 23, 27.05.1942, 241-248; *Resmî Gazete*, Sayı No: 5119, 30 Mayıs 1942.

⁶¹ *Köy Postası* sy. 28 (1946): 5; Yurtoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları ve Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayata Tesirleri (1950-1960)*, 93-94.

Yurtoğlu

ihtiyaçlarını imkân ölçüsünde karşılamaya çaba sarf etmiştir. Birlik, Hopa'dan Akçakoca ve İstanbul'a kadar kollarını uzatan geniş bir hizmet ağı ve 30'u aşan kooperatif sayısı ile çalışmalarını aralıksız sürdürmüştür.⁶²

Orta Avrupa ile münasebetlerin aksadığı yıllarda iç fiyatlarının aşırı biçimde düşmesini önleyen Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliğinin, zararlarının bir kısmını karşılamak amacıyla 300 bin liralık yardımın adı geçen birliğe toplanan fondan yapılması, 21 Ocak 1946 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir.⁶³

Bu arada 1947-1948 üretim yılında Türkiye'nin iç fındık rekoltesi 26 bin ton olarak hesaplanmış, mevsim başı olan 15 Ağustos 1948 tarihinden Nisan ortasına kadar dış pazarlara 16 bin ton iç fındığın ihracı için lisans verilmiştir. Bu dönemde ülke içi fındık tüketimi 2.000-2.400 ton civarında iken, 26 bin ton iç fındık rekoltesinden 18.500 tonu elden çıkarılmıştır.⁶⁴

1947 üretim yılına 207 kuruş iç fındık satış fiyatı ile girilmesine rağmen, 10 Aralık 1947 tarihinde bu fiyat 177 kuruşa kadar gerilemiştir.⁶⁵ 1947 yılı mahsulünden 15 Ağustos 1948 tarihine kadar 35.799 ton kabuklu eşdeğeri 17.899,5 ton iç fındığın, kg'ı ortalama 190,2 kuruştan çeşitli ülkelere ihracı karşılığında 34.044.720 liralık bir gelir elde edilmiştir. Bir önceki yıl mahsulünden 7.758 tonu *Giresun Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği* ve kalanı da tüccarda olmak üzere 10-11 bin ton kabuklu fındık elde kalmıştır.⁶⁶

Bu dönemde Hollanda'nın Rotterdam, İtalya'nın Cenova, Fransa'nın Marsilya, ABD'nin New York, Belçika'nın Antwerp, İsveç'in Göteborg, Norveç'in Oslo, Mısır'ın İskenderiye ve İngiltere'nin Londra limanlarına Türk fındıklarının gemilerle sevk edildiği göze çarpmaktadır.⁶⁷

Cumhuriyetin ilk döneminde fındık satışlarında daima istikrarlı bir fiyat politikasına ihtiyaç duyulmuştur. 1923'de 39 kuruş olan fındığın kg fiyatı 1925'de 85 kuruşa, 1929'da 75 kuruşa, 1935'de 27 kuruşa, 1939'da 42 kuruşa ve nihayet 1946'da ise 90 kuruşa çıkmıştır. Fındık fiyatlarının tarım satış kooperatiflerinin kurulmasıyla birlikte istikrara kavuştuğu söylenebilir.⁶⁸ 1950 yılına gelindiğinde fındığın kg fiyatı 185-190 kuruş arasında seyretmiştir.⁶⁹

⁶² Enver Konanç, "Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Parçalanmalı mı?", *İktisadi Yürüyüş* 7, sy. 148 (1946): 8; Fındık toplama işinin başlangıç çalışmaları için Bk. Kemal Peker, "Fındık Bölgesinde Çalışma Tablosu", *İktisadi Yürüyüş* 11, sy. 247 (1950): 13; Trabzon'da yayınlanan bir gazetede fındık tüccarına yapılan haksızlıkla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu haber ve yankıları için Bk. BCA, Yer Bilgisi: 30-10-0-0/ 85-564-3, Tarih: 17.03.1948.

⁶³ BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2 / 110-6-2, Tarih: 21.01.1946.

⁶⁴ BCA, Yer Bilgisi: 30-1-0-0 / 84-531-6, Tarih: 07.04.1948.

⁶⁵ BCA, Yer Bilgisi: 30-1-0-0 / 83-522-1, Tarih: 12.02.1948.

⁶⁶ BCA, Yer Bilgisi: 30-1-0-0 / 80-506-1, Tarih: 00.00.1947.

⁶⁷ BCA, Yer Bilgisi: 30-1-0-0 / 83-522-1, Tarih: 12.02.1948.

⁶⁸ Kemal Peker, "Giresun'un İş Hayatı ve Fındık", *İktisadi Yürüyüş* 8, sy. 182 (1947): 9; Giresun Valiliğince hazırlanıp fındık köylüsüne dağıtılan Fındık Talimatnamesi hakkında

1939-1946 döneminde ABD, Almanya, İngiltere ve Mısır olmak üzere farklı devletlere 16.319 ton kabuklu fındık satışından 8.255.000 lira; Almanya, ABD, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya, Romanya ve değişik ülkelere 125.710 ton kabuksuz fındık ihracı karşılığında 126.075.000 liralık gelir elde edilmiştir.⁷⁰ Türkiye’de fındık üretiminde %50 rekolte ile Giresun ilk sırada yerini korurken, onu Trabzon, Ordu, Çoruh, Rize ve Akçakoca takip etmiştir.⁷¹

1949 yılına gelindiğinde dünyada fındık üretiminde %53,39 oranıyla Türkiye ilk sırada yerini muhafaza ederken, bunu %23,42 oranıyla İspanya, %19,67 oranıyla İtalya, %2,28 oranıyla Rusya ve %1,24 oranıyla ABD takip etmiştir.⁷²

Fındığın Türkiye’de geçim kaynağı ve ihracatın önemli bir parçası haline gelmesi, eğitim kurumlarında ders olarak okutulmasının da önünü açmıştır. Fındık konusunda yaptığı çalışma ve araştırmalarla tanınan Kemal Peker’in girişimleriyle Milli Eğitim Bakanlığı, *Fındık Bilgisi* adlı bir dersi müfredata koymayı kararlaştırmıştır. İlk ve Ortaokulların yanı sıra Ticaret Mektepleri ve Köy Enstitülerinde okutulacak Peker tarafından hazırlanan bu dersin kitabı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından da kabul etmiştir.⁷³

Fındığın ders olarak okutulmasının kararlaştırıldığı bir dönemde üretim yöntemlerini incelemek ve Kemal Peker gibi yetkililerle istişarede bulunmak üzere, ABD Tarım Bakanlığı Uzmanı W.R. Shreiber Giresun’a gelerek Fındık Enstitüsü yetkilileri ile temasa geçmiştir. Shreiber, incelemeleri neticesinde fındık yetiştirme usulleri bakımından Türkiye ile Amerika’yı mukayese ederek iki ülkenin farklı yönlerini ortaya koymuştur.

bilgi almak için Bk. Kemal Peker, “Giresun İçin Yeni Fındık Talimatnamesi”, *İktisadi Yürüyüş* 9, sy. 202 (1948): 2; Karadeniz Bölgesi 1947 yılı fındık rekoltesi ve belirlenen fiyatlar için Bk. BCA, Yer Bilgisi: 30-10-0-0/ 167-162-8, Tarih: 11.11.1947.

⁶⁹ M. Faik Üstar, “Havalar Bozmazsa Mahsul İyi ve Bol Olacak”, *İktisadi Yürüyüş* 11, sy. 243 (1950): 14.

⁷⁰ İGM, *Küçük İstatistik Yılığ* 1942-1945, Ankara: Yayın No: 253, 1947, 297-299.

⁷¹ Ahmet Şener, “Şarki Karadeniz Bölgesinde Mevcut Fındıkların İmar, İhya ve Mahsul Durumunu Artırmak İçin Teknik Çareler”, *Tarım Dergisi* 1, sy. 2 (1952): 47; Hasan Öğütçü, “Fındık Ziraatımız”, *Ziraat Dünyası* sy. 48-49 (1954): 4; Kemal Peker, “Dünya Fındık İstihali ve Yurdumuzun Mevkii”, *İktisadi Yürüyüş* 11, sy. 242 (1950): 6; *Ziraat ve Ticaret Gazetesi* sy. 27 (1944): 67.

⁷² Kemal Peker, “Dünya Fındık İstihsalinde Yerimiz”, *İktisadi Yürüyüş* 10, sy. 225 (1949): 15; Hububat ürünlerinde rekolte düşüklüğü yaşanan yıllarda fındığın yanı sıra pamuk, pancar, ayçiçeği, tütün ve meyve gibi ürünlerde verim bolluğunun gerçekleştiği görülmektedir. TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 4, C. 24, 55. Birleşim, 24.02.1950, 1163; 1948 yılı bütçe görüşmeleri esnasında fındık ve tütün gibi döneminde lüks sayılan maddelere karşılık hububat ve yağlı madde ekimine önem vermek, Avrupa’nın ihtiyaç duyacağı etlik hayvan meselesine itinayı göstermek zorunlu kabul edilmiştir. TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 2, C. 8, 23. Birleşim, 26.12.1947, 336.

⁷³ Peker, “Fındık Adına Dilekçe”, 8; Fındık taşımacılığının tonu bir ile bir buçuk lira arasında değişen fiyatlarda denizyoluyla yapılması, Seyri Sefain İdaresini sıkıntıya sokmuştur. Bu konunun ayrıntıları için Bk. TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 3, C. 16, 54. Birleşim, 27.02.1947, 912.

Yurtoğlu

Bu karşılaştırmaya göre: Fındık mahsulü Türkiye’de dik arazilerde yoğun bir şekilde yetiştirilirken, ABD’de düz arazide yer alan bahçelerin sürülüp temizlenmesi şeklinde tarımı yapılmıştır. Toprağa düşen fındıklar yığın haline getirildikten sonra çuvallara doldurulmuş, ya da toplama işlemi traktörle çekilen yeni sistem büyük hazineli makineler tarafından gerçekleştirilmiştir. Shreiber ayrıca, ABD fındıklarının iri kabuklu, Türk fındıklarının ise daha yağlı olduğunu söyleyerek Giresun’da Pikolo (Büyüklüğü 5 mm’den küçük fındık içi) cinsinden fındıkların bulunduğunu ileri sürmüştür.⁷⁴

Tablo 2’de 1923 ile 1950 yılları arasında kabuklu ve kabuksuz fındık ihracat miktarıyla tutarları gösterilmiştir.

Yıllar	Kabuklu		Kabuksuz İç	
	Miktar (Ton)	Değer (TL)	Miktar (Ton)	Değer (TL)
1923	1.918	428.000	8.810	3.387.000
1924	680	282.000	8.266	7.304.000
1925	4.445	1.725.000	13.609	12.455.000
1926	1.902	600.000	13.596	10.705.000
1927	4.556	1.388.000	15.738	8.977.000
1928	1.882	587.000	14.307	9.681.000
1929	814	368.000	4.548	4.310.000
1930	7.092	1.890.000	14.410	8.402.000
1931	1.935	580.000	13.341	8.692.000
1932	2.510	398.000	17.640	6.548.000
1933	3.302	748.000	16.028	7.090.000
1934	1.214	238.000	17.066	6.955.000
1935	5.428	1.109.000	19.958	9.106.000
1936	1.090	286.000	22.953	13.245.000
1937	3.783	724.000	20.663	9.970.000
1938	1.102	260.000	22.651	12.186.000
1939	2.511	400.000	16.831	7.860.000
1940	3.258	515.000	17.200	6.599.000
1941	226	74.000	17.528	9.517.000
1942	268	131.000	11.275	12.702.000
1943	1.803	1.235.000	14.558	19.766.000
1944	2.298	1.326.000	11.736	14.742.000
1945	2.461	1.530.000	13.317	17.125.000
1946	3.494	3.044.000	23.255	37.762.000
1947	2.056	2.250.000	21.104	40.652.000
1948	4.077	3.743.000	16.781	27.187.000
1949	4.430	3.760.000	27.082	39.877.000
1950	1.046	908.000	25.599	51.227.000

Tablo:2. Türkiye’de Fındık İhracatı (1923-1950)⁷⁵

⁷⁴ W.R. Shreiber, “Türkiye’de Fındık ve Kemal Peker”, *İktisadi Yürüyüş* 11, sy. 248 (1950): 17.

⁷⁵ İGM, *İstatistik Yıllığı 1932-1933*, Ankara: Yayın No: 34, 1933, 210; İGM, *İstatistik Yıllığı 1934-1935*, Ankara: 1935, 411; İGM, *İstatistik Yıllığı 1939-1940*, Ankara: Yayın No: 159, 1940, 280; İGM, *İstatistik Yıllığı 1948*, Ankara: Yayın No: 285, 1948, 420; İGM,

Tablo 2'ye göre: 1923'den 1950'ye kadar olan dönemde yapılan kabuklu fındık ihracatı miktarı 226 ton ile 7.092 ton arasında; kabuksuz iç fındık ihracatı ise 4.548 ton ile 27.082 ton arasında değişmektedir. Aynı dönemler arasında 71.581 ton kabuklu fındık ihracatından toplamda olmak üzere 30.527.000 lira, 459.850 ton kabuksuz iç fındık ihracatından ise 424.029.000 lira döviz elde edilmiştir.

İstatistik Yıllığı 1949, Ankara: Yayın No: 303, 1949, 313; İGM, *İstatistik Yıllığı 1950*, Ankara: Yayın No: 328, 1950, 315; İGM, *İstatistik Yıllığı 1953*, Ankara: Yayın No: 360, 1953, 367.

Sonuç

Osmanlı Devletinin son dönemlerinden itibaren Giresun, Trabzon, Ordu, Tirebolu, Espiye, Fatsa ve Ünye çevrelerinde yetiştirilen fındıkların ülkenin önemli ihraç ürünleri arasında girdiği görülmektedir. Cumhuriyetin ilanından hemen sonra Rize ve Artvin vilayetlerinin de fındık yetiştiriciliği kapsamına dâhil edilmesiyle fındığın yetiştirme alanlarının genişlediği gözlemlenmektedir.

Fındığın ticari bir hüviyet taşıması, Cumhuriyet döneminden önce ve sonra ülkede alım satımıyla uğraşan yerli ve yabancı şirketlerin kurulmasına ve faaliyetlerini genişletmesine neden olmuştur. Ancak satış zararları, savaş ve dünya buhranı gibi etkenler şirketleri zamanla kendilerini tasfiye etme sonucuyla karşı karşıya bırakmıştır.

1938 yılı içerisinde Trabzon, Ordu, Giresun, Keşap ve Bulancak fındık tarım satış kooperatiflerinin kurularak 28 Temmuz 1938 tarihinde kısa adı Fiskobirlik olan Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliğini tesis etmesi, Türkiye’de fındık üretimi ve ticaretinde yeni bir dönemin başlamasına yol açmıştır. II. Dünya Savaşından bir yıl önce tesis edilen bu kooperatiflerin Avrupa’da yaşanan gelişmeleri takip ederek belirli bir ölçüde fındık stoku yapıp gerekli tedbirleri alması, fiyatların düşmesi ve fındık ticareti konusunda ortaya çıkacak istikrarsızlığı önlemiştir.

Türkiye’de fındık ticareti konusunda yaşanan önemli gelişmelerden biri de fındığın standardizasyonuna önem verilmesi olmuştur. 1705 ve 3018 sayılı Kanunlar kapsamında yürürlüğe konulan fındık ihracatının denetimine dair tüzüklerle fındığın kalite kontrolü sağlanmış, ülkenin elverişli iklim ve arazi koşulları çerçevesinde de üretim ve ihracat hacmi genişletilmiştir.

Fındık üretiminin artırılması, ülkede bu mahsulün kullanım alanını genişletmesinin de önünü açmıştır. İnsanın bağışıklık sisteminin güçlendiren fındığın kalp, damar, beyin kemik ve kas sağlığı bakımından yararlı olduğu ve ayrıca diyabet ve kansere de iyi geldiği hekimlerin verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır.

Fındık insan sağlığı dışında birçok sektöre de destek olmuştur. Fındığın çikolata yapımında kullanılmasıyla çikolata sektörüne; bisküvi, şekerleme, tatlı, pasta ve dondurma yapımında yararlanılmasıyla bu alandaki sektöre; yine iç piyasa ve ihracatta değerlendiremeyen fındıkların yemeklik yağ yapımında kullanılmasıyla yağ sektörüne; kuruyemiş olarak kullanılmasıyla kuruyemiş sektörüne katkı sağladığı bilinmektedir.

Fındıktan daha birçok alanda yararlanıldığını söylememiz mümkündür. Temizleyici ve nemlendirici olarak kullanılmasıyla ecza sektörüne; Gres yağı üretiminde kullanılmasıyla motorlu araç ve makine sektörlerine; koruyucu boya endüstrisinde kurutucu olarak yararlanılmasıyla boya sektörüne; Kimyasal tepkime ilaç ve kozmetik endüstrisinde yardımcı hammadde olarak yararlanılmasıyla ilaç ve kozmetik sektörüne; Lastik eldivenlerin dezenfeksiyonu, tıbbi aparatların sterilizasyonunu, yaraların

pansumanı ve kadın-doğum hastalıklarında kullanılmasıyla sağlık sektörüne katkı sağlamıştır. Fındık ayrıca hayvan yemi olarak kullanıldığı gibi kabuğundan da yakacak olarak istifada edilmiştir.

Sonuç itibariyle üretimi ve ticaretiyle başta sağlık ve endüstri olmak üzere, birçok alana destek temin eden fındığın, sektörlerin hayatını sürdürmesi ve binlerce aileye geçim kaynağı teşkil etmesinin ötesinde Karadeniz insanının can damarı ve yaşama biçimi haline gelerek milli ekonomiye katkılar sağladığı görölmektedir.

Kaynaklar

I. Arşiv Belgeleri

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

- BCA, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 7-62-6, Tarih: 18.12.1929.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 22-60-12, Tarih: 17.08.1931.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 34-18-2, Tarih: 19.03.1933.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 38-51-16, Tarih: 15.07.1933.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 41-92-16, Tarih: 31.12.1933.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 42-4-18, Tarih: 29.01.1934.
_____, Yer Bilgisi: 30-10-0-0/ 70-462-1, Tarih: 24.09.1935.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 62-16-1, Tarih: 24.02.1936.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 65-50-12, Tarih: 12.06.1936.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 78-71-8, Tarih: 09.08.1937.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 85-91-12, Tarih: 26.10.1938.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 88-100-18, Tarih: 16.10.1939.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 89-124-15, Tarih: 08.01.1940.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 92-92-3, Tarih: 21.09.1940.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 93-119-20, Tarih: 30.12.1940.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 94-32-13, Tarih: 17.04.1941.
_____, Yer Bilgisi: 30-10-0-0/ 165-150-1, Tarih: 02.03.1942.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 99-60-3, Tarih: 08.07.1942.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 99-73-3, Tarih: 11.08.1942.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 105-29-12, Tarih: 15.05.1944.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 108-37-13, Tarih: 21.06.1945.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2/ 109-55-10, Tarih: 06.09.1945.
_____, Yer Bilgisi: 30-18-1-2 / 110-6-2, Tarih: 21.01.1946.
_____, Yer Bilgisi: 30-1-0-0 / 80-506-1, Tarih: 00.00.1947.
_____, Yer Bilgisi: 30-10-0-0/ 167-162-8, Tarih: 11.11.1947.
_____, Yer Bilgisi: 30-1-0-0 / 83-522-1, Tarih: 12.02.1948.
_____, Yer Bilgisi: 30-10-0-0/ 85-564-3, Tarih: 17.03.1948.
_____, Yer Bilgisi: 30-1-0-0 / 84-531-6, Tarih: 07.04.1948.

II. Resmi Yayınlar

A. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kanunlar Dergisi, Zabıt Ceridesi ve Tutanak Dergisi

- TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 2, 06.02.1340, 206.
_____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 5, 16.05.1927, 173.
_____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 5, 21.06.1927, 465.
_____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 3, C. 8, 16.06.1930, 842-843.
_____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 4, C. 11, 09.06.1932, 512-513.
_____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 15, 21.10.1935, 757.
_____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 16, 09.06.1936, 918.
_____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 5, 25.06.1937, 595-596.
_____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 17, 04.06.1937, 838.
_____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 6, C. 21, 18.01.1940, 169-170.

- _____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 6, C. 22, 28.04.1941, 251, 259.
- _____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 6, C. 22, 09.06.1941, 739.
- _____, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 6, C. 23, 27.05.1942, 241-248.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 2, Toplantı: 1, C. 5, 96. Birleşim, 06.02.1340, 614-628.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, 1931 Senesi Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, Toplantı: Fevkalade, C. 3, 27. Birleşim, 14.07.1931, Sıra No: 50, 114.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, 1932 Senesi Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, Toplantı: 1, C. 9, 20.06.1932, S. Sayısı: 156, TBMM Matbaası, 303.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 4, Toplantı: 2, C. 15, 50. Birleşim, 15.05.1933, 82.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, 1933 Malî Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, Toplantı: 2, C. 15, 15.05.1933, S. Sayısı: 165, TBMM Matbaası, 108.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 4, Toplantı: 3, C. 22, 27.05.1934, 281.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: F. C. 3, 22.05.1935, 296.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 1, C. 11, 67. Birleşim, 25.05.1936, 197.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: 1, C. 11, 25.05.1936, 314.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 3, C. 20, Birinci Birleşim, 01.11.1937, 5.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 3, C. 25, 64. Birleşim, 23.05.1938, 130.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Dönem:5, Toplantı: 4, C. 27, 1. Birleşim, 01.11.1938, 4-5.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, 1939 Malî Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 6, Toplantı: Fevkalade, C. 2, 22.05.1939, S. Sayısı: 25, TBMM Matbaası, 70.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 6, Toplantı: 2, C. 18, 26.06.1941, 275.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, D Cetveli, Dönem: 7, Toplantı: F. C. 2, 24.05.1943, D/103.
- _____, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, D Cetveli, Dönem: 7, Toplantı: 1, C. 10, 22.05.1944, D/118.
- _____, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 7, Toplantı: 2, C. 17, 58. Birleşim, 21.05.1945, 220.
- _____, *Tutanak Dergisi*, 1945 yılı 7 Aylık Gider Bütçesi, D. Cetveli, Dönem: 7, Toplantı: 2, C. 17, 21.05.1945, D/126.
- _____, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 7, Toplantı: 3, C. 20, 12. Birleşim, 17.12.1945, 115.
- _____, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 3, C. 16, 54. Birleşim, 27.02.1947, 912.

Yurtoğlu

_____, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 2, C. 8, 23. Birleşim, 26.12.1947, 336.

_____, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 4, C. 24, 55. Birleşim, 24.02.1950, 1163.

_____, *Tutanak Dergisi*, 1951 Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 19.02.1951, 289.

B. Resmi Gazete

Resmi Gazete, Sayı No: 596, 28 Mayıs 1927.

_____, Sayı No: 640, 24 Temmuz 1927.

_____, Sayı No: 1524, 19 Haziran 1930.

_____, Sayı No: 1955, 21 Kasım 1931.

_____, Sayı No: 2128, 19 Haziran 1932.

_____, Sayı No: 3146, 2 Kasım 1935.

_____, Sayı No: 3330, 15 Haziran 1936.

_____, Sayı No: 3629, 12 Haziran 1937.

_____, Sayı No: 4417, 26 Ocak 1940.

_____, Sayı No: 4803, 8 Mayıs 1941.

_____, Sayı No: 4833, 13 Haziran 1941.

_____, Sayı No: 5119, 30 Mayıs 1942.

C. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (İGM) ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yayınları

İGM, *İstatistik Yıllığı 1930*, Ankara: 1930, 183.

_____, *İstatistik Yıllığı 1930-1931*, Ankara: Yayın No: 14, 1931, 192.

_____, *İstatistik Yıllığı 1931-1932*, Ankara: Yayın No: 21, 1932, 201.

_____, *İstatistik Yıllığı 1932-1933*, Ankara: Yayın No: 34, 1933, 210.

_____, *İstatistik Yıllığı 1934-1935*, Ankara: 1935, 336, 411.

_____, *Küçük İstatistik Yıllığı 1937-1938*, Ankara: Yayın No: 129, 1938, 73.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ticaret Muvazenesi 1878-1913*, Ankara: Haz. Celal Aybar, Yayın No: 172, 1939, 66.

_____, *İstatistik Yıllığı 1939-1940*, Ankara: Yayın No: 159, 1940, 215, 280.

_____, *Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945*, Ankara: Yayın No: 253, 1947, 297-299.

_____, *İstatistik Yıllığı 1948*, Ankara: Yayın No: 285, 1948, 420.

_____, *İstatistik Yıllığı 1949*, Ankara: Yayın No: 303, 1949, 313.

_____, *İstatistik Yıllığı 1950*, Ankara: Yayın No: 328, 1950, 315.

_____, *İstatistik Yıllığı 1953*, Ankara: Yayın No: 360, 1953, 367.

DİE, *19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti*, Ankara: Haz. Şevket Pamuk, Yayın No: 1831, 1995, 35, 45.

_____, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri, 1909, 1913, 1914*, Ankara: Haz. Tevfik Güran, Yayın No: 2025, 1997, 9.

III. Süreli Yayınlar

A. Dergiler

Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi (2018)
History Studies (2018)
İktisadi Yürüyüş (1942-1950)
Karınca (1935)
Köy Postası (1946)
Tarım Dergisi (1952)
Ziraat Dünyası (1954)
Ziraat ve Ticaret Gazetesi (1944)

IV. Kitaplar

AFETİNAN, A., *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933*, Ankara: TTK Yayınları, 1972.
ATASAĞUN, Y. S., *Türkiye'de Zirai Kredi Kooperatifleri, 1929-1939*, İstanbul: C. 2, Kenan Basımevi ve Klışe Fabrikası, 1940.
YURTOĞLU, N., *Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları ve Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayata Tesirleri (1950-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2017.
ZEYTİNOĞLU, E., *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Met/Er Matbaası, 1978.

V. Makaleler

BERKİN, M. S., "Tarım Satış Kooperatifleri", *Karınca* 1, sy.11-12 (1935): 3.
DOĞUKAN, S. R., "Türk Fındığının Rakipleri", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 60 (1942: 15, 21.
KIZILKAYA, O., "XX. Yüzyıl Başlarında Türkiye'de Fındık Üretimi ve Ticareti", *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi* 2, sy. 2 (2018): 119-129.
KONANÇ, E., "Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Parçalanmalı mı ?", *İktisadi Yürüyüş* 7, sy. 148 (1946): 8, 17.
_____, "Fındık T. S. Kooperatifleri Müstahsili", *İktisadi Yürüyüş* 8, sy. 183 (1947): 12, 18.
ÖĞÜTÇÜ, H., "Fındık Ziraatımız", *Ziraat Dünyası*, sy. 48-49 (1954): 4.
PEKER, K., "Karadeniz Bölgesinde Fındık Tarım Satış Kooperatifleri", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 55 (1942): 16.
_____, "Karadeniz Bölgesinde Fındık Tarım Satış Kooperatifleri-2", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 56 (1942): 16.
_____, "Karadeniz Bölgesinde Fındık Tarım Satış Kooperatifleri-3", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 57 (1942): 14.
_____, "Karadeniz Bölgesinde Fındık Tarım Satış Kooperatifleri-6", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 60, (1942): 16, 21.
_____, "En Mühim İhraç Maddelerimizden Fındık", *İktisadi Yürüyüş* 6, sy. 65 (1942): 18.
_____, "Fındık", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 110 (1944): 14, 18.
_____, "Fındık Yağı", *İktisadi Yürüyüş* 5, sy. 115 (1944): 9.

Yurtoğlu

- _____, “Dünya Fındık Piyasası”, *İktisadi Yürüyüş* 6, sy. 123 (1945): 8, 20.
- _____, “İngiltere İle Fındık Ticaretimiz”, *İktisadi Yürüyüş* 6, sy. 129 (1945): 7, 18.
- _____, “Türkiye-Birleşik Amerika Ticaret Anlaşmaları ve Fındık İhracatımız”, *İktisadi Yürüyüş* 6, sy. 136 (1945): 9, 16.
- _____, “Sulh ve Harp Yıllarında Fındığın Müstahsile Maliyeti”, *İktisadi Yürüyüş* 6, sy. 142 (1945): 7, 16.
- _____, “Fındık Endüstrisinde Reform”, *İktisadi Yürüyüş* 7, sy. 162 (1946): 9, 16.
- _____, “Fındık Tarım Satış Kooperatifleri”, *İktisadi Yürüyüş* 7, sy. 165 (1946): 13, 16.
- _____, “Fındık Tarım Satış Kooperatifleri-II”, *İktisadi Yürüyüş* 7, sy. 166 (1946): 22.
- _____, “Giresun’un İş Hayatı ve Fındık”, *İktisadi Yürüyüş* 8, sy. 182 (1947): 9.
- _____, “Bir Avuç Fındık Bir Yıgım Sıhhattir”, *İktisadi Yürüyüş* 8, sy. 186 (1947): 18-19.
- _____, “Ordu’da Fındık Üretimi ve Ticareti”, *İktisadi Yürüyüş* 8, sy. 184 (1947): 14, 21.
- _____, “Giresun İçin Yeni Fındık Talimatnamesi”, *İktisadi Yürüyüş* 9, sy. 202 (1948): 2, 21.
- _____, “Tarih Boyunca Fındık İhracatımız”, *İktisadi Yürüyüş* 9, sy. 209 (1948): 10, 15.
- _____, “Dünya Fındık İstihsalinde Yerimiz”, *İktisadi Yürüyüş* 10, sy. 225 (1949): 14-15.
- _____, “Fındık Fiyatları”, *İktisadi Yürüyüş* 10, sy. 233 (1949): 9, 15.
- _____, “Fındık Adına Dilekçe”, *İktisadi Yürüyüş* 10, sy. 234 (1949): 8.
- _____, “Dünya Fındık İstihsal ve Yurdumuzun Mevkii”, *İktisadi Yürüyüş* 11, sy. 242 (1950): 6.
- _____, “İthalat ve İhracat Şirketi Kurulmalıdır”, *İktisadi Yürüyüş* 11, sy. 243 (1950): 8.
- _____, “Fındık Bölgesinde Çalışma Tablosu”, *İktisadi Yürüyüş* 11, sy. 247 (1950): 13.
- SHREİBER, W.R., “Türkiye’de Fındık ve Kemal Peker”, *İktisadi Yürüyüş* 11, sy. 248 (1950): 17.
- ŞENER, A., “Şarki Karadeniz Bölgesinde Mevcut Fındıkların İmar, İhya ve Mahsul Durumunu Artırmak İçin Teknik Çareler”, *Tarım Dergisi* 1, sy. 2 (1952): 47.
- ÜSTAR, M. F., “Havalar Bozmazsa Mahsul İyi ve Bol Olacak”, *İktisadi Yürüyüş* 11, sy. 243 (1950): 14.
- YURTOĞLU, N., “Türk Standartları Enstitüsünün (TSE) Kuruluşu Bağlamında Türkiye’de Standardizasyon Politikaları (1923-1960)”, *History Studies* 10, sy. 7 (2018): 241-264.
- _____, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Çay Yetiştiriciliği ve Çay Politikaları (1923-1960)”, *History Studies* 10, sy. 8 (2018): 209-232.

VI. Tezler

- AKSEKİ, U., “Dünya Fındık Piyasasında Fiyat Oluşumu ve Türkiye İçin Alternatif Politikaların Belirlenmesi”, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2012.
- KAYALAK, S., “Türkiye Fındık Piyasasındaki Ekonomik Değişkenlerin Yapısal Değişimi ve Zaman Serisi Analizi”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009.
- USTA, R., “Türkiye’nin Fındık İhracatında Pazar ve Mamul Geliştirilmesi Üzerine Bir İnceleme”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1998.

VII. İnternet Kaynakları

- <https://www.fiskobirlik.org.tr/hakkimizda/>, (02.11.2018).
“Fındık ve Fındık Ticaretinin Tarihi”
- <http://www.giresuntb.org.tr/FindikTicaretTarihi>, (10.11.2018).